

Dr. Varga Norbert - Dr. Pétervári Máté

A magyar közigazgatás története

A fejlesztés az Igazságügyi Minisztérium a jogászképzés színvonalának emelését célzó szakmai programja keretében biztosított támogatással valósult meg (2022)

Jelen tananyag az EFOP-3.4.3-16-2016-00014 számú projekt keretében kifejlesztett Varga Norbert: A magyar közigazgatás története (2020.; <https://eta.bibl.u-szeged.hu/5037/>) című tananyag, illetve annak egyes részeinek felhasználásával készült.

A KURZUS ALAPADATAI

A tárgy jellege	kollokviummal záródó előadás
Tárgyfelelős tanszék	SZTE Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Jogtörténeti Tanszék
Oktatók	Dr. Varga Norbert egyetemi docens Dr. Pétervári Máté adjunktus
Elérhetőség	6721 Szeged, Bocskai u. 10-12. 2. emelet 43. és 66. szoba Tel/Fax: (62) 544-409; (62) 544-385 E-mail: vargan@juris.u-szeged.hu E-mail: petervari.mate@juris.u-szeged.hu
Tantárgyi kreditpontok	4

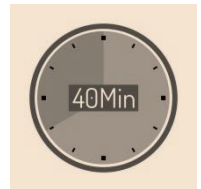
A TANANYAG ELSAJÁTÍTÁSÁHOZ JAVASOLT MÓDSZERTAN

1. Olvassa el a tantárgy alapadatait.
2. Ismerje meg a tantárgy követelményrendszerét.
3. Figyelmesen olvassa el az olvasóleckét.

Az olvasólecke feldolgozásához szükséges idő: kb. 35-40 perc

4. A tananyag elsajátításához segítséget nyújt az ajánlott irodalom.
5. Válaszoljon az önellenőrző kérdésekre.
6. Amennyiben további segítségre van szüksége a tananyag megértéséhez, akkor jelezze a tantárgy oktatójának.

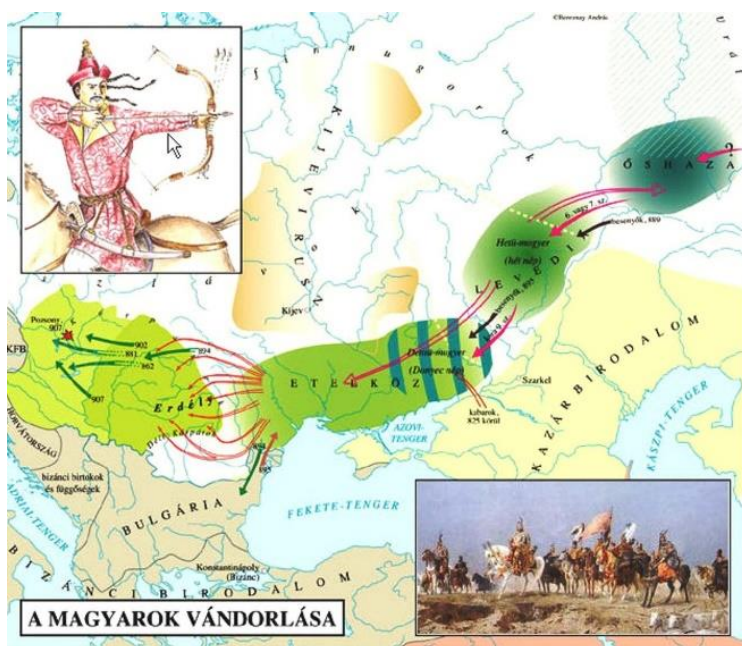

Államalapítás I. (Előzmények)

A magyar alkotmány története az államalapítással kezdődött, amelynek ismertetése elengedhetetlen ahhoz, hogy megértsük a magyar állam szervezetét, a tantárgy szempontjából fontos végrehajtó szervek kialakulását, működését és fejlődésének történetét.

Törzsszövetségi rendszer kialakulása:

Amikor a honfoglalásra sor került, akkor már **törzsszövetségi** rendszerben éltek a magyarok, a nomád, pásztorkodó népek sorába tartoztunk. A magyar társadalom a X-XI. században ebből a szervezeti formából fejlődött ki, ami a Kazár Birodalomhoz való laza tartozás idején alakult ki. A társadalom alapját a *nagycsalád* jelentette, ami egy a legszűkebb véroközösséget jelentette. A nagycsaládban általában három generáció élt együtt. Több nagycsalád alkotta a *nemzetséget*, ami már vér- és jogközösséget is jelentett. Ez tulajdonképpen hetedizigleni vérrokonságot jelentett, amelyen belül nem lehetett például házasságot kötni. A nemzetség egyébként jogközösséget is jelentett, ami elsődlegesen vagyonközösség volt, ami azt jelentette, ha a nemzetség tagja birtokot szerzett, akkor az a birtok a nemzetség tulajdonába került.

Több nemzetség együtt alkotott egy *törzset*, ami már nem feltétlenül jelentett véroközösséget, mert ez inkább egy jogi szövetség volt. A szövetségük alapját az határozta meg, hogy egy közös őstől származtatták magukat. A magyarok korai társadalmában hét ilyen törzs alakult ki. *Törzsszövetségek* pedig a törzsek között jöhetett létre.

A magyar vezetői réteg a *horka*, a *gyula* és *kende* a kazár mintára alakult ki. A Kazár birodalomban a kagán, a

kündükagán és a sád állt a társadalom élén meghatározott jogkörökkel. A kagán volt a szakrális fejedelem, istentől származtatta hatalmát. A kündükagán volt a hadvezér, mindig erre a feladatra a legalkalmasabb személyt választották, aki a nép tényleges vezetését is ellátta. A sád tartotta a kapcsolatot az idegenekkel, a vendégekkel és a csatlakozó népekkel. Ezt a vezetői beosztást vették át a magyar törzsek is, mikor a magyarok a Kárpát-medencébe érkeztek.

https://hu.wikipedia.org/wiki/Kaz%C3%A1r_Birodalom

Erről az időszakról **Bölcs Leo a Taktika** című munkájában, **Biborbanszületett Konsatntin a Birodalom kormányzásáról** című írásában, tovább **Ibn Ruszta** írása alapján kaphatunk információt, amelyek forrásértékét azonban kritikusan kell kezelni.

A törzsek nevei a következők voltak Berta Árpád rendszere alapján:

- *kabar 'orr'* – a frissen csatlakozott „élen járó” védőtörzs, előrs a második fázisban
- *nyék 'sövény'* – védőtörzs, ami az első fázisban a szövetség határait védte
- *megyér 'fő hely'* – az első fázis vezértörzse
- *kürt-gyarmat 'mell-hát-mögé'* – az első fázisban a megyér törzs elő és utóvédje
- *tarján 'tarján'* – az új vezértörzs, a második fázisban
- *jenő 'oldalka'* – az új vezértörzs oldalvédje
- *kér 'hátsó, utolsó'* – az új vezértörzs hátvédje
- *keszi 'töredék'* – egy régebbi nagyobb törzs maradéka.

A Kazár Birodalomtól történő elszakadás előtt a magyarok szövetséget kötöttek, amelynek eredményeként jött létre a törzsek közötti szövetség, amelyet a korábban már említett horka, kende és a gyula vezetett. A feladatkörét tekintve a horka a sádnak, a kende a kündükagánnak és a gyula a kagánnak felelt meg.

A korai magyar társadalmi és politikai fejlődés részleteiről kaphatunk képet **Anonymusnak a Gesta Hungarorum** alapján is, aki azt mondta, hogy a törzsszövetség a vérszerződéssel jött létre. A mű a 13. században keletkezett, de ami abban szerepel, az egy korábbi kor leírása. Valószínűsíthető lehet, hogy volt egy vérszerződés, mert a nomád népeknél a rokonság vérszerződéssel jött létre, ami a béke megteremtésének az egyik eszköze volt. Ez azt jelentette, hogy egymás ellen már ezt követően nem lephettek fel katonai erővel, ha ezt mégis megtették, akkor annak bosszú lehetett a következménye.

(A kecskeméti városháza dísztermében Székely Bertalan 1895 és 1897 között alkotott Vérszerződés című freskóján, a központi helyen látható a Nagyszentmiklói aranylelet egy értékes darabja, a bikafejes ivócsanak.)

https://hu.wikipedia.org/wiki/V%C3%A9rszerz%C5%91d%C3%A9s#/media/F%C3%A1jl:Sz%C3%A9kely_Bertalan_V%C3%A9rszerz%C5%91d%C3%A9s.jpg

Anonymus Gestájának első oldala

Erre az eseményre biztos, hogy nem Ópusztaszeren került sor. A kutatók valószínűsítik, hogy még a Kazár Birodalomtól történő elszakadás előtt történt meg.

Honfoglalás:

A törzsszövetséget hét törzs kötötte meg, amelyhez legkésőbb a kabarok csatlakoztak, akik az utó- vagy elővéd szerepét is betöltötték. A magyar honfoglalás szükségszerű cselekmény volt, következménye annak, hogy az **Etelközben** megtelepedett törzsek rájöttek arra, hogy ezt a területet nem tudják megvédeni a besenyők ellen. Etelközt ezért is tekintették átmeneti szállásnak a magyarok. A bolgárok és a bizánciak támadása miatt is el kellett hagyni ezt a területet, amelyet követően történik meg, a honfoglalás. A Kárpát-medencébe a Maros és a Tisza folyásánál, továbbá a Vereckei hágón keresztül érkeznek a magyarok.

Munkácsy Mihály: A honfoglalás

A magyarság már 895-896 körül megérkezett a Kárpát-medencébe, megtörtént a honfoglalás, ami biztos, hogy ez egy hosszabb folyamat volt. A Dunán-túli területeket foglalták el legkésőbb. Minden egyes törzsnek meg volt a saját **szállásterülete**, az a terület, ahol letelepedett. A szállásterületek között uratlanul hagyott területeket nevezünk *gyepűnek*. A kündü fejedelmi

területe az ország középső területe volt.

Államalapítás II.

A honfoglalás kori társadalmi és korai politikai szervezetet követően meg kell vizsgálni, hogy milyen események vezettek el a magyar állam megalapításához. E témakörön belül alapvetően Géza fejedelem és Szent István tevékenységét kell elemezni.

Géza fejedelem (945-997) politikája:

Géza világosan látta, hogy a magyarság megmaradásához szükséges, hogy a törzsfők hatalmát korlátozza és visszaszorítsa és központosított irányítást teremtsen. A *merseburgi (933)* és az *ausburgi (855) csatavesztést* követően az is egyértelművé vált, hogy a nyugati terjeszkedésről le kell tenni, ami egyben a lovasnomád életforma feladásával is járt.

https://hu.wikipedia.org/wiki/Augsburgi_csata

Egységes vezetést és a letelepedést kellett véghezvinni. Géza hatalmának megerősítésére törekedett. El kellett ismertetni a fejedelmi hatalmat. Felismerte azt is, hogy fel kell venni a kereszténységet. A magyarok a bizánci kereszténységet már ismerték, hiszen az erdélyi gyula már bizánci keresztény volt.

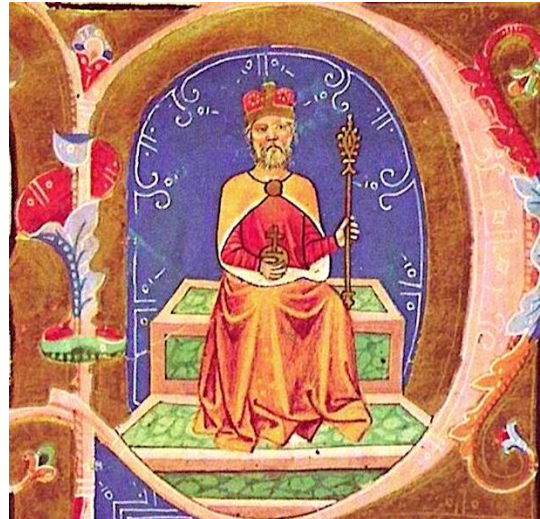
Két központ volt: Bizánc és Róma, utóbbi közelsége miatt is nyugatról kért papokat, amivel egyébként az egyház és I. Ottó, német-római császár jóindulatát is elnyerte. Hatalmának megszilárdítása érdekében az erdélyi gyula lányát, Saroltot vette feleségül.

A házasságkötés révén a két törzs rokon lett, amelynek következtében a gyula nem támadta meg. Belpolitikai egységet akart létrehozni Géza. A Quedlingurgi béke (973) után már nem csak papokat, hanem fegyvereseket, lovagokat is kért. Mire Géza meghalt, már Európa szerte elfogadták hatalmát.

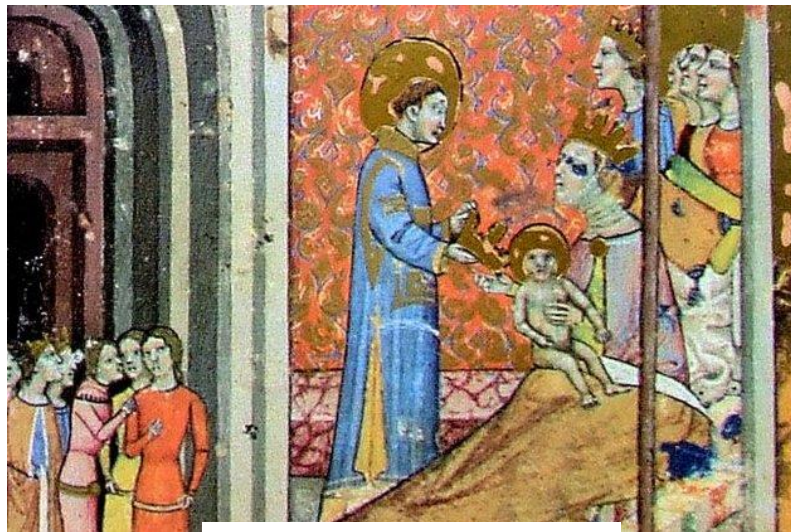
Szent István (975-1038) államalapító tevékenysége:

Géza még halála előtt szakított a régi öröklési renddel (*senioratus* elve) és elsőszülött fiát nevezte meg örökösének, ami a *primogenitura*

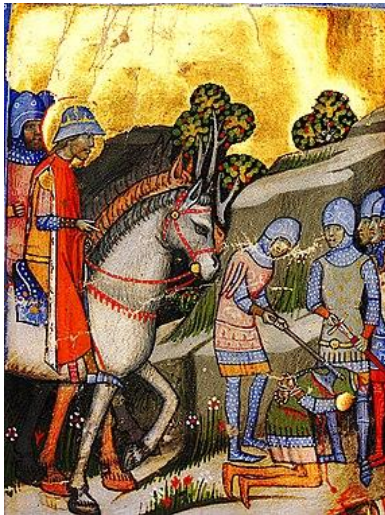
elvének bevezetését jelentette. A legfontosabb az volt, hogy alkalmas és keresztény uralkodó legyen. A törzsfők ezt azonban nem fogadták el. Koppány a régi öröklési rend, a *seniorátus elve*, vagy is az *elhunyt uralkodó családjának legidősebb férfi tagja*, követelte a hatalmat és a *levirátus* elve alapján, meghalt testvére feleségét is. Arról nem is beszélve, hogy Koppány pogány volt, ami a kereszténységgel valós szakítást is jelentette volna. István legyőzte Koppányt és négy felé vágatta, amivel megerősíteni akarta hatalmát és biztosítani, nyilvánossá tenni politikai elsőbbségét. A gyula is fellázadt ellene, mely lázadást szintén német segítséggel sikerült Istvánnak letörni, hatalmát megszilárdítani.

Géza fejedelem

Sarolt

A 997-ben vívott ütközet után István négyfelé vágta Koppányt. A miniatúra azt a jelenetet ábrázolja, amint a bajor Vencellin ispán éppen lefejezi Koppány vezért, illusztráció a Képes krónikából.

Szent István arcképe a koronázási paláston

Az államalapítás részei:

Szent István államalapító tevékenységének legfontosabb elemei a következők voltak:

- *egyházszervezet kialakítása,*
- *a királyi vármegyerendszer kialakítása,*
- *a királyi törvényalkotás és*
- *a koronázás.*

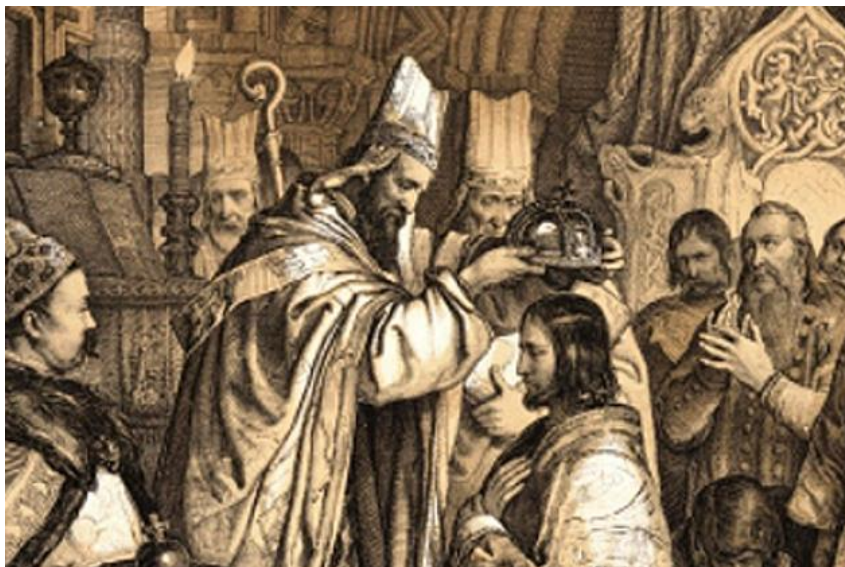
Amikor már István megszilárdította hatalmát, akkor meg kellett tenni a következő döntő lépést, hogy egyenlők legyünk a nyugati államokkal, amelynek jelképe a koronázás volt.

István a koronát a Pápától kérte és kapta meg. A koronázás következtében lettünk egyenrangúak a nyugati hatalmakkal. A szent korona minden jogok és kötelezettségek megtestesítője, jogi személy (corporatio sola), amelyeket a király gyakorol. Ezt majd Werbőczy István fogalmazza meg a szent korona tanában. A magyar uralkodókat mindig a szent koronával kellett megkoronázni.

A római pápa küldte a koronát, a bizánci császár buzogányt és a német római császár pedig lándzsát küldhetett volna, ami utóbbi kettő hűbéri alávetést is jelentett volna. Szent István függetlenségét is hangsúlyozni szeretne azáltal, hogy a koronát a pápától kérte. A koronázási szertartás a német-római szertartás szerint történt.

Apja halálát követően fejedelemként, majd 1001. január 1. (Julián naptár szerint 1000 karácsonya) után királyként kezdett hozzá István a magyar állam tényleges megszervezéséhez

ÖNELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

1. Melyek legfontosabb írott kútfői a honfoglalás előtti magyar társadalomnak?
2. Milyen hatást gyakorolt a Kazár Birodalom a magyar társadalmi szerveződésre?
3. Milyen okai voltak a honfoglalásnak?
4. Milyen vita alakult ki a kettős honfoglalás kapcsán?
5. Mi az a szállásterület és a gyepü?
6. Milyen lépéseket tett Géza hatalmának megszilárdítása érdekében?
7. Mit jelent a senioratus és a primogenitura elve?
8. Az államalapításnak milyen fontosabb része voltak?
9. Mi volt a koronázás alkotmányjogi jelentősége?
10. Mire figyelmeztette az uralkodás kapcsán Szent István fiát, Imre herceget az Intelmekben?

FELHASZNÁLT IRODALOM

MEZEY Barna: Magyar alkotmánytörténet. Budapest, Osiris, 2003. (ötödik kiadás) 23-36. pp.

<https://www.szaktars.hu/osiris/view/mezey-barna-szerk-magyar-alkotmanytoritenet-osiris-tankonyvek-2003/?pg=0&layout=s>

Varga Norbert: Államalapítás I. In: A magyar közigazgatás története (online oktatási csomag), 2020.

Varga Norbert: Államalapítás II. In: A magyar közigazgatás története (online oktatási csomag), 2020.

<https://eta.bibl.u-szeged.hu/5037/>

